

Simon Signoret:

Az én Hollywoodjaim

Egy filmszínésznő naplójából

„Hollywood”. Idézőjelet használok, mert „Hollywood” — ritkán Hollywood. Lehet Beverly-Hills, Burbank, Westwood, Malibu, Culver City, Down-town, Venice, Watté, Santa Barbara és Hollywood is. Los Angelesnek, ha bennszülött az ember L. A. -nak nevezik, s amikor szóba kerül, csak úgy emlegetik, hogy „Ő”.

Én nem vagyok bennszülött, s így továbbra is „Hollywood”-nak fogom hívni L.A.-t, s tizenhat esztendő óta önmagam jut eszembe róla, a Harcourt stúdió, Annabella és Tyrone Power első látásra támadt szenvedélyes szerelme, Mireille Balin, aki itt pusztult el, mert a Párizsban maradt Tino Rossit szerette, Danielle Darrieux, akinek itt bodorították a haját a feje búbján a Párizsi divat (*The Rage of Paris*, Henry Koster 1938-as filmje) szerepére, amit megpróbáltam utánozni Vantieghem latin órája előtt, tizenkettő és kettő között; a loknik, melyekről oly sokat írtak a Pour Vous-ban (elég volt egy sütővasat a vízmelegítő gyújtólángjába állítani, ezzel bodorítottuk a hajunkat, ráadásul ettől terjengett a megpörkölt hajsálak bűze a fürdőszobában és a diáklány feje fölött...), Jean Harlow halálára emlékszem, a filmtörténet első csókjára, a Deanna Durbinéra, Lupe Velez öngyilkosságára, Carole Lombard hajtincsére, mely egy csúf sebhelyet takart, Simone Simon kertajtájának aranykulcsaira, Marlene, Greta, Katharine, Kay, Irene és Barbara (Dietrich, Garbo, Hepburn, Francis, Dunn, Stanwick) óriási szempilláinak árnyékára, amilyenek sehol másutt nem nőttek.

Mindenki láthatja, le voltam maradva egy brosúrával. A kép ezalatt állt össze bennem, mialatt a gép Los Angeles e kis sarka fölött repült és odafönről, nagy ákombákomokkal, akárha egy gyerek írta volna, azt olvashattam: HOLLYWOOD.

Nagyon sajnálom azokat az embereket, akik megfosztják magukat ama ajándékoktól, amelyeket kamaszkoruk raktározhat el emlékezetükben. Én egy falat ízletes teasüteménnyel jutalmaztam magam, akkora volt, mint egy briós. Nagyon jól tudtam, amit odalent találunk majd, az nem a „HOLLYWOOD” lesz, de mulatságos volt újra fölidézni magamban Neuilly-sur-Seine-t.

Következésképpen számalomra méltónak tartottam azokat a franciákat, akik Lavandou-n, a Saint-Germain sugárúton vagy Zürichen kívül sehová nem tették be a lábukat, s akik kijelentenék, hogy Hollywood (bocsánat, L. A.) fölött röpülve nem gyorsulna fel a szívverésük. Kivált, ha velem egykorúak lennének és kijelentenék, hogy szeretik a mozit. Vagy blöffölnének, vagy hazudnának, ha azt állítanák, kedvelik a filmeket. Valószínűleg kisfiúkorukban jóval hamarabb tudták, hogy a Mikulás nem létezik, mielőtt pajtásaik fölvilágosították volna őket, olyan pasasok ezek, akik bizonyítják az embernek, hogy a fák sem nőnek az égis, s akik szemberöhögik az embert, ha azt állítja, hogy egy ágrólszakadt és csodaszép leány egyetlen lábnyomáról fölismerhető, arról, amit egyik cipellője hagyott, amikor az óra éjfél ütött.

Szegények!

Szegények, mert a mitológiát cenzúrázzák. Mi, ott a repülőgépen, kimondatlanul bár, mítoszokat gyártottunk azoknak az embereknek a mosolyával és bölcsességével, akik megtették, amit másutt meg kellett tenniük, s akik önfeledt vidámsággal készültek leszállni kamasz éveik Mekkájában. Anélkül, hogy Mekka valaha is felelőse,

kiváltója vagy értelmi szerzője lett volna mindannak, amit egyikünk sem tehetett meg.

L.A.-ben landolva Jack Werner és Howard Hughes hajdani „szerződő felei” senki- nek sem tartoztak elszámolással, voltak, akik voltak, nem tíz évvel korábban érkez- tek, s mindössze egy hétre jöttek.

Az én életemben öt Hollywood van: 1959—1960, 1964, 1965, 1967, 1968— 69. Egyik sem hasonlít a másikhoz.

■

A Beverly Hills Szálló bungalói nem olyanok, mint amelyeneket a szafari iránt ér- deklődő vagy Kiplinget olvasó átlagfrancia el tud képzelni. Ezek csak ritkán különálló épületek. Ha mégis ezek, akkor ötszobás lakosztályok, két fürdőszobával.

A 20. számú bungaló egy kis külvárosi villa első emeletén volt. Társalgóból, kis konyhából, hálószobából és fürdőszobából állt. Ugyanazon a folyosón volt a 21. szá- mú bungaló is. Ebben lakott Arthur és Marilyn.

A villa földszintjén volt a 19. számú bungaló. Elbeszélésemnek ez az a mozzana- ta, amelyért eladhatatlan forgatókönyvemmel kirúgnának... A 19. számú bungalóban, mely tágasabb volt első emeleti kistestvéreinél, Howard Hughes élt családjával, le- húzott redőnyök mögött.

Ezt senki sem tudta ugyan, mégis közismert ténynek számított. Testőrei ott ógye- legtek a park mélyében megbúvó kis épületcsoportot övező sétányokon, egyszerű járókelőknek álcázva magukat. A kis épületcsoportot a két elővárosi villa alkotta a 16., 17., 18. meg a 19., 20., 21. számú bungalókkal.

Csecsemősírást hallottam, a hangok a 19-esből jöttek. Egyik nap Jean Peterst lát- tam napozni ablakai előtt a fűben. Fölismertem, mert láttam a Niagara Fallst. „Hello”- val üdvözölt, majd eltűnt a redőnyök mögött.

Howard Hughest csupán egyszer láttam életemben. Arthur Miller mutatta meg ne- kem. Előreszaladok a történetben, ez azután történt, hogy már több hete együtt él- tünk a kis elővárosi villában. De most már járjunk a végére. Arthur és én megegyez- tünk, hogy fölébreszt, ha be tudja bizonyítani, amit mondott. Egy este, éjfél körül, ko- pogtatott az ajtón. Csak a konyha erkélyére jöjtek, és nézzek ki. A bungalók mögé nyíló faerkélyről egy utcácska látszott, s már az első hollywoodi napokban észrevet- tük, hogy egy öreg Dodge (vagy Ford) rostokol benne, amelyet szemmel láthatólag elhagyott a tulajdonosa. Szürkés, bézs színű volt. Aznap este fűtő-szellőző csövek és telefonhuzalok, mint valami kígyók, kötötték össze a vén tragacs karosszériáját a központtal: a 19. számú bungalóval. Az autó végében egy férfi ült, lábát az ülés tám- lóján pihentetve. Íróasztalként egy kis állvány szolgált. Howard Hughes ügyeit intéz- te. Talán mulattatta is, hogy előadást rendezett nekünk...

De térjünk vissza a tárgyra, ahogy Spyro Skouras mondta volna. Spyro Skouras tehát egy monstre koktélt rendezett a hatalmas díszteremben, 1959-ben ő volt a Fox nagyfőnöke.

Néhány hónappal korábban kapta szárnyaira a hír, amikor Nyikita Hruscsov meg- látogatott egy színházat, ahol a *Kánkánt* forgatták: egy finom megjegyzéssel végző- dő beszédet mondott, amelyet emlékezetből idézek, úgy ahogy mesélték nekem.

„Nézzen rám, elnök úr, szegény pásztor voltam Görögországban, most viszont 35000 alkalmazott főnöke vagyok. Ez Amerika! Ki tud jobbat? — Én, én — válaszolt Hruscsov. — Szegény pásztor voltam Ukrajnában és ma: 200 millió állampolgár fő- nöke vagyok!”

Spyro Skouras tehát egy monstre koktélt adott a Fox stúdióinak óriási ebédlőjé- ben, hogy megünnepeljék Montand elígérkezését és a szerződés aláírását. Nem fu- karkodott a pezsgővel, sem a skót whiskyvel, sem a vodkával, és nem volt hiány ap-

rösüteményben és előételekben sem. Legalább ötven fényképész tolongott a teremben, és ők sem takarékoskodtak a filmszalaggal. Ezen a délutánon készült a legtöbb felvétel, amelyen mind a négyen mosolygós arccal látszunk, Marilyn, Montand, Miller és én. Ezek a fotók néhány hónappal később nagy örömet szereztek a bulvárlapoknak.

1959. december 31-én éjfélkor, amikor a tizenkettediket ütötte az óra, kihunytak a fények egy nagy étterem különtermében, megcsókoltam a férjemet, a fények ismét kigyulladtak, majd egy kéz nehezedett a vállamra, egy másik Montand-éra — Gary Cooperé volt, aki elsőként mondta nekünk: „*Happy New Year*”, s még hozzátette: „*I limp a little, but may I dance with your wife?*” [Egy kicsit sántítok, de felkérhetem a feleségét egy táncra?] Montand azt felelte: „*Of course*”, és én az 1960. év első perceit a földkerekség legszebb férfijának nagyon szűzies karjaiban töltöttem. Igaz, hogy bigegett egy kicsit, magam sem táncolok valami fényesen, a zenészek pedig a negyvenes évek lassú foxtrottját játszották.

Három évvel korábban, pontosan ugyanabban az órában, a Kreml Szent György termében tartózkodtunk, s a hajdani ukrainai pásztor odajött, hogy elcsípjén bennünket a sötétben. Itt Gary Cooperrel találkoztunk, és a szóban forgó étterem a Romanovok cégéret viselte.

„*Of course*”-t válaszolni Gary Coopernek, elboldogulni a hétköznapi életben néhány szóval, melyeket a levegőből elkapva sajátít el az ember, teljesen érthetően, tökéletesen artikulálva előadni rövid szonokokat bekonferáló szövegeket, amelyekben az ember mindenesetre a saját mondanivalóját adja elő — az egy dolog. Párbeszédet betanulni, vagyis kérdezni és kérdésekre válaszolni, melyeket annak a személynek tesznek föl, akit megformál az ember, amikor ahány kérdés és válasz, annyi rejtély, amikor mindezt egy orra elé tolt szövegből olvassa az ember, mert ezért alkalmazzák, hogy egy történetben játsszon — az egészen más dolog.

Cukornak nemet mondani örültség lett volna. Esztelenség volt igent mondani neki. Igaza volt. A 20. számú bungaló falai újra megteltek táblákkal és apró, sokszínű papírdarabkákkal. A thaiföldi versek és a breton imádságok ismét megjelentek az életemben.

Abban az órában, amikor a stúdióban végzett egész napi munka után a hollywoodi sztárok Bull Shotsukat vagy bourbonjukat szürcsölgetve lazítottak, vagyis 18 óra tájt, Montand dolgozott. Egész napi munka után. (Nagyon óvatosnak kell lennem, amikor Montand-ról beszélve a munka szót használom. Egész életében szerfölött ingerelte, ha „munkabírását”, szonokörútjainak „óramű pontosságát” dicsőítették. Ezek általában téves ítéletek voltak. Az előadás „munkája” mindig az ösztönös ráérés után következett. Ha az jó volt, annál inkább ápolni kellett, hogy fejlődjék. Megragadni valamiképp, hogy minden este a leghatékonyabb módon újra éledjen. Nem az összevisszaságban, nem az örületben. Az örület elsőrendűen fontos az alkotás pillanatában. Tiszteletreméltó. Minden este újra rá kell találni. Ez nem „óramű”, amelyet csak föl kell húzni, hanem olyasmi, amit szítani kell, hogy nagyobb lobot vessen. Ez tisztelgés az előtt, ami egy szép napon, egy meghatározott pillanatban az emberrel történt. Olyan ceremónia, melynek a maga idejében kell végbemennie, s mivel jól van beállítva, minden nézőt egytől egyig föl kell ráznia. Elegendő a frissességet újra föllelni. Gyakorta ez az, amit „munkának” neveznek. Ez a Szerelem.)

Itt viszont valóban munkáról volt szó, szerszámokkal: a szavakkal. Ám olyan szavakkal, amelyeket sohasem hallott gyerekkorában az ember, hangok voltak csupán, de amelyeket olyan látszólagos könnyedséggel kellett ejteni, mint annak, aki világeletemben használta őket. A „betevő tudás”, melynek azt a látszatot kell keltenie, hogy éppen úgy szívből fakad, miközben csak azon zörejek hú visszaadása, melyeket az

ember fejé- be vernek, s amelyeknek teljesen foglyuk, hacsak nem kockáztatja, hogy nem értik meg. S mindezzel együtt legyen természetes, oldott, fölényes, gyöngéd, szeszélyes és naiv, mint Gary Cooper vagy James Stewart; Norman Kvasna bizonyára rájuk gondolt, amikor forgatókönyvét írta, amely végül is egy elragadó tündérmese újraköltése volt: a herceg megint egyszer feleségül vette a pásztorlányt...

Szóval, a férjem dolgozott.

Én háziasszony voltam. Vagyis, otthon voltam, amikor hazajött a filmgyárból, a hasábok alá gyújtottam, amelyeket a Beverly-Hills Szálló személyzete rakott a kandalló tűzterébe, az egyenletes égést gázvezeték garantálta, akárcsak a Dickens regényekben. Telefonon vacsorát rendeltem a room-service-től, ellenőriztem, hogy a laundry service által mosott fehérnemű valóban a miénk-e. Mint látható, igazi háziasszony voltam.

A napjaim kellemesen teltek. Sokkal kellemesebben, mint sok Hollywoodban dolgozó színészfelügyelő. Ők nagyon korán keltek, hogy gyerekeiket iskolába vigyék. A derék néger dada vagy az ír nőrsz jóideje eltűnt már a színről. Maguk végezték bevásárlásaikat. A házvezetőnő — bejárónő — szakácsnő nem maradt meg, csupán nagyon kevés házban, no és a televízió képernyőjén, amikor harmincas évekbeli filmeket vetítettek újra.

Ezek az asszonyok, akikről beszélek, néha arra is szakítottak időt, hogy visszatérjenek az iskolapadba. Beiratkoztak az egyetemre (UCLA), és újra fölvtették házasságuk elején félbehagyott előadásait. Gyakran New York-i nők voltak, férjüket Broadway diadaluk után meghívták Hollywoodba. Először néha csupán egyetlen film forgatására. Fenntartották New York-i lakásukat és négy hónapra bérelték az első házat. Vágyakozva gondoltak vissza a New York-i zajokra, fényekre, a hóra és az éjszakára is. Ezt nem is titkolták. Ugyanakkor viszont a csönd, a kolibrik, a völgyön átvonuló coyote-falkák, a verőfényes ébredések, a bolti eladók lezsersége, a Csendes-óceán gyönyörű homokos partja, a medencéjük szélén elfogyasztott „brunch” (villásreggeli), az öröm, amely a fehér korláton átmászó gyerekek láttán töltötte el őket, akik kis szomszédait keresték föl a másik oldal gondozott gyepén, férjük visszatérése a stúdióból, akik farmerjükből és olasz import pulóverjükből jóval oldottabbak voltak, mint egy Sardis-nál fölhajtott utolsó pohár után — mindez végül is elcsábította őket.

Miután a film elkészült, visszamentek New Yorkba. De Hollywood első hívó szavára az asszonyok fölszámolták a keleti parti lakásukat, remélve, hogy férjüknek jól megy majd, végül is úgy döntöttek, hogy nem bérelnek, hanem vásárolnak. És íme, így váltak e haciendák, e XVIII. századi kastélyok vagy e trapper kunyhók tulajdonosaivá. Mindegyik háznak megvolt a története. A nagy korszak nagy filmcsillagai számára építették őket. Ebből következően óriásiak s nem ritkán bolondosak voltak. Kezdetben jópofa dolog volt a városban átutazó barátoknak megmutatni az X hálószobájának mennyezetére szerelt nagy tükröt, vagy a rejtékhelyet, ahol Y dugdos-ta palackjait.

Aztán az állandó napsütés, a mindennapok fényűzése, a szivárvány színű szappanbuborék, melyben elterpeszkedtek, figyelmen kívül hagyva az akkoriban még létező megkülönböztetést a harmincas években érkezett és az új kaliforniaiak között, mindez kezdte nyomasztani őket. Ekkor tértek vissza tanulmányaikhoz.

■

Walter Wanger producer volt. Nagyon szeretett minket, Montand-t és engem. Különös fickó volt, mint mondani szokás. Megjárta a börtönt, mert rálőtt a felesége szeretőjére. A pasas nem halt bele, de Wangert lesíttették. És azóta, produceri tevékenységével párhuzamosan, erejét nem kímélve a bebörtönzöttek ügyéért harcolt.

Abban az időben a leghíresebb foglyot Caryll Chessmannek hívták. Bizonyíték nélkül halálra ítélték, erőszakos nemi közönség és emberölés címén; Chessmann könyvet írt a zárkában. A villamosszéket halogatták, egyre csak halogatták.

Egy reggel Walter Wanger megkérdezte tőlem, volna-e kedvem egy érsekkel ebédelni. Egy óra körül, miután üdvözöltem Howard Hughes testőreit — bámészkodó járókelőknek tették magukat a 19—20—21-es bungalók épületét a Polo Lounge-gal összekötő sétányon —, az asztalnál találtam magam Walter Wangerral és az érsekkel. Nagyon nyájas érsek volt. Wanger azért hálózta be, mert alá akart íratni vele egy kérvényt, mely kegyelmet követelt a haláraitélteknek. Én csak statisztáltam. Először is, semmit sem tudtam a Chessmann-ügyről, aztán meg Wangernek csupán azért volt szüksége a jelenlétemre, hogy ne egyedül találkozzék az érsekkel.

Wanger érvei tökéletesen megfeleltek mindannak, amit mi magunk is oly gyakran és teljesen őszintén megkíséreltünk az óházában olyan emberek elé tárni, akik „nem voltak rá vevők”. Ez volt a helyzet Henri Martintól a Rosenberg-házaspár ügyéig.

Az érsek bizonyára jó érsek volt. Hallgatott, s olyan képet vágott, mint aki megérti ennek az érdekes foglynak az életét és a sorsát. Wanger mondatait fejcsóválással nyugtázta. Mindez rendkívül kínos volt, s az emberiség nem a legszebb arcát mutatta... Megitta kávéját. Udvariasan megtagadta, hogy nevét a petíció alá kanyarítsa. És visszatért báránykáihoz, akik vártak rá és nem ültek börtönben.

Wanger majd eszét vesztette a haragtól. Ő maga hitt Chessmann-nak. Én nem tudtam semmit. Nem tudunk soha semmit azoknak az embereknek a valódi ártatlanságáról, akiknek pártját fogjuk. Legtöbbször olyan emberek fölött törünk pálcát, akik jogosnak tartják, hogy vádlottak ellen lépjenek sorompóba. Pedig erre semmiféle jogcímük nincs.

Walter Wanger szomorú volt. Olyan szomorú, mint amilyen akkor lesz az ember, amikor elfuserált egy akciót, amely „Pártfogó Bizottság”, a „Védelmi Bizottság”, az „X. Y. barátai” kebelén belül kudarcra végződik.

Ez volt Hollywood „Saint-Germain negyed” külvárosa. Itt valóban igazi Renoirok, igazi Van Goghok és igazi Picassók függtek a falakon. Akadtak itt vetítőtermek is 35 milliméteres készülékekkel, melyeket egy-egy szakszervezetis gépész kezelt vacsora után. Péntek este és szombaton ünnepeket rendeztek, a város csupán a hét e két napján nem tért nyugovóra fél tizenegy után.

Ezekben a házakban asszonyok uralkodtak. Producerfeleségek voltak, sőt, gyakran legendás hírű producerek leányai. Mindent tudtak Hollywoodról. Elmesélték, milyen legendás körülmények között tértek át a némafilmről a hangosra. Minden ruhabemutatóra Párizsba utaztak. Moziba sohasem jártak, a mozit hozatták el magukhoz, hogy filmbemutatóval kedveskedjenek a hűséges házibarátaikból és divatbajövő új csillagokból összetevődő, zártkörű nézőközönségnek; a film általában a konkurens cég legújabb terméke volt. Királynőként osztogatták kegyeiket, néha olyan szeszélyesek voltak, akár a császárnők.

Némely házak kapui örökre bezárultak, mert az ellenséges ház nem átalotta elsőként kitárni a sajátját az újonnan érkezettek előtt. Az ellenséges házak ellenségeskedésének oka rendszerint Rudolph Valentino és Rintintin kutya korára nyúlt vissza. Ezek az okok homályban maradtak a jövevények előtt, viszont közismertek voltak az úttörők számára, akik következképpen nem tartották fontosnak, hogy megvilágítsák őket. Így volt és kész. Mrs. X örök időktől fogva nem beszélt Mrs. Y-nal, tehát tudni illett, hogy Mrs. Y nevét tilos kiejteni Mrs. X házában és vice versa. Ezt tudomásul kellett venni.

Az érsek kiszállt. Kegyetlenül fog hiányozni az aláírása. Walter koffeinmentes kávéjába öntötte cukorpótlóját (egy szacharinfajtát, amit 1942-ben Florában gyártottak),

és tanúnak hívtott, hogy mennyire közönyösek az egyház emberei felebarátaik életével és halálával szemben.

Ez volt az a pillanat, mikor minden bájjal és nőiességgel, amelyet gyönyörű kiskosztümjeim és szép cipőim kölcsönöztek nekem, föltettem neki a kérdést:

— *Walter...* (kis szünet) ... *A Rosenberg-házaspárért mit tett ön?*

— *Semmit* — jött a válasz.

Walter Wanger nagyon szép volt. Már nem volt egészen fiatal. Szívélyes volt és műveit. Meglepett mosoly kíséretében kiejtett „nemje” sokkal többet árult el, mint akárhány bocsánatkérő szó, melyekkel nem volt kedve szolgálni.

Ezt a kis történetet azért meséltem el, hogy bizonyítsam, mennyire nem volt időm unatkozni...

■

Aztán ott voltak ezek a nagy házak is, amelyekről az előbb beszéltem. Itt megtalálta az ember az öreg fekete dajkát, akitől a fiú az első cuclit kapta, még ha negyvenéves volt is és New Yorkban élt. És az ember bármikor találkozhatott a főudvarmesterrel a szomszédban.

Nem lehet megfélemezni George Cukor házáról sem. Itt nem volt vetítőterem, ellenben mindenütt fényképek sorakoztak; a kis viktoriánus stílusú szalont állandó filmmúzeummá alakították. A házban maga Cukor is előkerült. Cukor mindent tud a tegnapelőtti, a tegnapi és a holnapi moziról. Százéves és tizenhét éves egyidejűleg. Ugyancsak ő az egyetlen olyan ismerősöm, aki 19:26-kor fölhívja az embert a bungalóban, mikor pedig a vacsorameghívás 19:30-ra szól, „*You are late*” (Máris elkéstél), mondja, öt percre lakunk tőle, de ő szereti, ha az ember fölméri az út kockázatait. Ugyancsak ő az egyedüli az ismerőseim között, aki fél tizenegy tájban bejeleníti, bármilyen ragyogóan érezze is magát a társaság: „*Time to go to bed*” (Itt az ideje nyugovóra térni). Végül azon kevesek közé tartozik ismerőseim közül, aki képes a munkaidejéből elrabolt négy óra alatt ilyen mulatságosnak, nagylelkűnek, figyelmesnek, a hitványokkal szemben kegyetlennek mutatkozni, ilyen rosszindulatúan bánni a hülyékkel, megvetően a törtetőkkel, gúnyosan a pletykafészekkel, aki ennyire rajong a tehetségekért, ilyen durván viselkedik a sznobokkal és végtelenül kedves a rangnélküliekkel.

■

Odakint Alice Aisgill [*A Hely a tetőn* hősnője] dolgozott nekem. És nagyon jól dolgozott. Olyannyira, hogy egy szép februári vagy márciusi napon, már nem emlékszem, az Oscar-díjra „nevezettek” listáján találtam magam.

Most jött el az ideje, hogy a *Small World* történetére visszatérjek, Ed Murrow műsorára, amelyet San Franciscóban vettek föl vagy két hónappal korábban, akkor, amikor azt hittem, hogy egy hét múlva visszaindulok Franciaországba. A technikusok még azt is megígérték, hogy vágáskor majd küldenek egy másolatot.

A *Small World* egy este a televízióban ment. Ez alig néhány nappal a „jelölés” előtt történt. Ed Murrow, akivel korábban sohasem találkoztam, de akivel a műsor során sokat beszélgettem, ama igazi derék amerikaiak közé tartozott, akik előfordulnak még, voltak és lesznek is. Az amerikai rádió tudósítójaként a háború alatt mindvégig Londonban maradt. Amikor hazatért, egy másik világról mesélt honfitársainak, akik a rendőrautók szirénáinál egyebet sohasem hallottak, arról a világról, amelyben élt. Megvolt az a kiváltsága, amellyel csak kevés amerikai rendelkezett: az ember nem szögezhette hirtelen a mellének a kérdést a beszélgetés során: „Nos, mondja csak, a nagyszülei melyik gettóból, vagy melyik szicíliai faluból érkeztek?” Egyenesági leszármazottja volt mindannak, ami a philadelphiai múzeumban kiállított nagyharang időtől megrepedezett oldalán mindmáig olvasható: „*Proclaim liberty through-out all*

the land unto all the inhabitants thereof" [Az egész ország összes lakosának hirdeti a szabadságot]. Azok közé tartozott, akiket nálunk „tősgyökeres amerikaiak” neveznek. Ráadásul azzal az előnnyel is rendelkezett, hogy fehér volt.

Így esett, hogy egy szép napon, abban az időben, amikor a tévé a rádió helyébe lépett, Ed Murrow elhatározta, hogy meggyilkolja McCarthyt. Nem volt nehéz, csak eszébe kellett jusson valakinek. Ed Murrow-nak nem kellett mást tennie, mint hogy egy hosszú interjút kérjen az érdekes szenátortól, aki már jóideje Torquemada szerepét játszotta. McCarthy nagyon elégedett volt, hogy kifejtheti gondolatait, ki is fejtette. Minden amerikai otthonába eljutott az örült képe, aki nem tudta, mit beszél. Három héttel később McCarthy fizikailag elhunyt. Nem azt mondom, hogy meghalt, azt mondom, hogy elhunyt.

Mindezt Franciaországban mesélték nekem. És már La Baule-ben, a nyári turném során tudtam, hogy nem ripacsokkal lesz dolgom, ha „igent” mondok a *Small World*-nek.

A *Small World* olyan televíziós műsor volt, mely a következő elven nyugodott: négy személy társalgott, mintha telefonon beszélne, négy különböző városból egy olyan témáról, amelyet Ed Murrow választott. A négy személyt lefilmezték, mindegyiket abban a városban, ahol beszélt. Négy kamera rögzített hát ugyanabban az időben — következésképpen a mindennapi élet eltérő óráiban, tekintetbe véve az időeltolódást.

Tudtam, hogy kik lesznek csevegő partnereim: Hedda Hopper Los Angelesből (ha valamikor, most igazán Hollywoodot kellene mondanom), Agnes De Mille New Yorkból, Ed Murrow Londonból. Én San Franciscóból beszéltem.

Hedda Hopper elfuserált színésznő volt, aki az újságíró pályán kárpótolta magát. Volt egy naponta megjelenő rovata Hearst lapjaiban, ahol jópontokat osztogatott, vagy pletykák segítségével lejáratott embereket aszerint, hogy tetszett-e neki valaki vagy sem. Időtlen idők óta terrorizálta a várost. Házasságokat rombolt szót és szerződéseket semmisített meg. Flekkjeit kisztílv besúgók segítségével írhatta meg, ők adták le neki a drótot; soha sem mozdult ki hazulról, hogy interjút készítsen, magához rendelte az érdekelteket, s gondosan ügyelt rá, hogy a meghívóba egy útbaigazító szót csempésszen, miszerint a vétkes, a szajha vagy a zseni szíveskedjék meglátogatni. A mccarthyizmus korszakában sok embert fölادott.

Agnes De Mille, Cecil B. De Mille unokahúga koreográfus volt, sokáig black-listed, s nyolc évig nem dolgozhatott. Ed Murrow az volt, akinek lefestettem. Magam pedig a hetedik művészet e kései fölfedezettje, idegen voltam mind Hollywoodban, mind az országban.

Murrow először a következő kérdést tette föl: „*Mit gondol, az ottani sajtó fontos-e a karrier szempontjából?*” De Mille és Hopper, akiknek akadt elszámolnivalójuk egymással, rögvest hajbakaptak, én viszont nagyon vigyáztam, hogy ne avatkozzak be vitájukba, amely szigorúan amerikai ügy volt; csupán annyit mondtam, hogy nagyon kevésbé ismerem a szóban forgó laptípust, hogy összeasonlíthatnám franciaországi megfelelőjével.

Murrow, ki nagyon jól tudta, hová akar kilyukadni, második kérdése így hangzott: „*Elvárható-e a színészekről, hogy politizáljanak?*” Hopper habozás nélkül rávágta: „*Hogyne, nagyonis, feltéve, ha a jó politikát követik.*” A dolgok elmérgesedtek közte és De Mille között. Ekkor kérdezte meg tőlem Murrow, hogy mi a véleményem erről, mint európainak. Azt mondtam, hogy nem kívánok döntőbíró lenni Miss Hopper és Miss De Mille vitájában.

Nem rám tartozik... Ellenben beszélhetek a saját hazámról, és elmondhatom, hogy a náci megszállás alatt lehetetlen volt húszévesnek lenni — akár volt hozzá

kedve az embernek, akár nem —, hogy meg ne kísértette volna az, amit némelyek politikának neveznek. És meséltem a háborúról, a kommunistákról és a nem kommunistákról, a kivégzettekről, a razziákról, a félelemről és az éhségről. Anakronisztikus módon rengeteg képsor tolult elém ebben a San Franciscó-i öbölre nyíló szép szalonban, holott csupán ötven méterre Innen láttam előző este *Az akarat diadalát*, meg a horogkereszteket a vitrinekben... Nagyon őszinte és nagyon jó voltam, mint amikor az ember valóban hisz abban, amit elmesél. Murrow, De Mille és Hopper hallgatott.

Az adást decemberben vették föl, februárban vagy márciusban vágták össze és sugározták. Az egész város megnézte. Murrow a montázs során megőrizte a három szereplő néma jeleneteit, mialatt a negyediket hallgatták, nagytotálban hagyta a megszállás éveinek elbeszélését és — Miss Hopper balszerencséjére — bennhagyta a botcsinálta újságíró néma vagy hangos reagálásait is. A nő híres kalapjai egyikét viselte, azt beszéltek, volt neki vagy kétszáz belőle: a kalap alól kilátszott az arca, amelyről nem a gyöngédség sugározott. Mindenesetre bátran vállalta véleményét, a montázs pedig ezt nem cáfolta meg: *“It is not a secret that I was all for McCarthy”* [Mindenkinek tudja, hogy teljesen egyetértettem McCarthyval] — bökte ki, mialatt Agnes De Mille-lel civakodott. Ami a végkövetkeztetést illeti, s ez egyúttal az adás konklúziója is volt, ez akkor csúszott ki a száján, amikor kétségkívül azt hitte, hogy a kamera már nem működik. Összefoglalva ez így hangzott: *„Gyanakodnom kellett volna, beleestem a liberálisok csapdájába”*. A „liberális” jelzőt többféleképpen lehetett értelmezni aszerint, hogy az ember a „jó” vagy a „rossz” politika mellett tette le a garast — ez esetben, Miss Hopper fölfogása szerint, a rosszal volt egyértelmű. Az adás végén elhangzó kis mondatot bőségesen kommentálták Hollywood-szerzők. Mindazok, akik évek hosszú során át rettegetek tőle, és nem mindig volt alkalmuk vagy merszük, hogy elküldjék az anyjába, most úgy érezték, hogy bosszút álltak értük.

Az adás igazi haszonélvezője én lettem. Hedda Hopper sohasem bocsátotta meg nekem a *Small Worldöt*. Két fegyver is a rendelkezésére állt: a sértő szó, vagy a gyilkos hallgatás. Mivel rég elhullatta már csikófogait s azt hitte, még mindig a boldog békeidőkben telnek napjai, azt választotta, ami az évek során olyan remekül bevált, az utóbbit. Nagy baklövést követett el.

Valamennyi újság közölte az esély-listát a jelölés előestéjén: a komolyak, a tekintélyesek, a jelentéktelenek, öten voltunk „jelöltek”, öt színésznő: Katherine Hepburn, Doris Day, Elizabeth Taylor, Audrey Hepburn... és Simone Signoret.

Miss Hopper megírta krónikáját a jelölésről, némiképp úgy, ahogy a Match tette volna: felsorolta négy vetélytársnőm nevét, engem pedig kifelejtett a névsorból. Minél mélyebbre süllyedt, annál magasabbra emelt engem. Sokat köszönhetek neki. Néhány hónappal később Montand-on állt bosszút. Én már nem voltam ott. Visszatértem Európába.

Sokat köszönhetek neki, mert bármilyen jelentősek voltak is Alice Aisgill érdemei a *Hely a tetőn*ben, bizonyára nem voltak mindent elsöprőek, ha négy vetélytársnőméivel összevetjük őket. Különböző korúak voltunk, más és más szerepet kaptunk, és derekasan küzdöttünk a hősökért, akik megajándékoztak bennünket azzal, hogy jelöltek lehettünk. Katherine Hepburn és Liz Taylor a *Múlt nyáron hirtelenben*, Doris Day a *Szerelmi ügyben*, Audrey Hepburn az *Egy apáca történetében*.

A *Hely a tetőn* volt az egyetlen film, amely nem a helyi stúdiókból került ki. Én voltam az egyetlen színésznő, aki nem Hollywoodnak köszönhetette karrierjét. Kénytelen vagyok arra gondolni, hogy mindez az én malmomra hajtotta a vizet, és hogy Miss

Hopper tüntető hallgatásának is volt benne némi szerepe. Csakúgy, mint a *Small World* időzítésének.

Nagyon elégedett voltam s el voltam képedve. Eszembe se jutott, hogy mindez az Oscar-díjjal végződik majd, máris minden nagyszerű volt. A jelölést követő héten, azok az elragadó emberek, akik megszokták, hogy azt mondogassák nekem: „*Meglátod, a jelöltek között leszel!*”, ezentúl azt hajtogatták: „*Ugye megmondtam, hogy a jelöltek között leszel!*”. (Nagyon jól tudom, más szót kellene használnom, nem ezt a barbarizmust: ez a „benevezett személy” lenne. De ettől hazátlanná válnék...)

Az Oscart megelőző két héten a mondóka megváltozott. Így hangzott: „*Meg fogod kapni...* ” „*You're going to get it, you're going to get it...*” hallottam a piros lámpáknál veszteglő autókban, a Beverly-Hills Szálló telefonközpontjából, amikor megrendeltem a reggelimet, vagy barátom, a Polo Lounge groomjának szájából, én pedig rájöttem, hogy ez a nagy falu hamarosan évi nagy ünnepét fogja átélni. A film ünnepét, fogadásokkal, mint az ügetőn, dédelgetett jelöltjeivel és esküdt ellenségeivel.

Én a Beverly-Hills Szálló jelöltje voltam. Ám amikor azt az áprilisi estélyt követő hajnalon hazatértünk a 20. számú bungalóba, s az Oscart a kandallóra, az auteuil-i szép házunkat ábrázoló fénykép mellé tettük, garmadával szedtük össze a földről a levélkéket, amelyeket a szertartás tévéközvetítése után csúszttak be. Angolul, olaszul, spanyolul firkantották rájuk: „Brávó és köszönöm, 10, 20 vagy 50 dollárt nyertem az ön révén.”

Azoknak, akik rám voksoltak, nem tudtam személyesen köszönetet mondani. Mindnyájan titkosan szavaztak. Sohasem tudtam meg, kiknek köszönhetem a kétezerszáz szakmabeli közül, hogy az első fordulóban jelöltek, és azt sem tudtam meg soha, a huszonötezer kolléga közül kiknek köszönhetem győzelmemet a másodikban.

Akárhogyis, nemigen fogom elfelejteni a nagy moziban kitörő diadalordítást, amikor Rock Hudson, akit a boríték fölnyitásával megbíztak, amely az őt „jelölt” neve közül csak egyet tartalmazott, a szó szoros értelmében fölüvöltött: „SIMAUUAUAU- NE SIGNORAY”, sem azt, hogyan futottam végig a padsorok között, hogyan kapaszkodtam föl a bal oldali kis lépcsőn, hogy a színpadon végül is megkapjam a legendás szobrocskát, amely okkal vagy ok nélkül, jó okkal vagy rosszal, egy esztendőre a „világ legjobb színésznőjévé” keni föl az ember lányát a film fővárosában.

Förtelmes szemforgató lennék, ha azt állítanám, hogy mindez csupán megpróbáltatás. Nagyszerű érzés volt! Az én győzelmem volt, maga volt az üdvözülés. Mindazok diadala, akik rám szavaztak. Ez volt a válasz Miss Hopper hallgatásaira csakúgy, mint arra a kósza hírre, amelyet a jelölésem másnapján megjelent két írás szelöltetett: az egyikben az állt, hogy lealjasodtak azok, akik az én nevemet sugalmazták, mely éppoly sokkolóan hangzik, mint a madame Goebbelsé 1938-ban (!!!), a másikban pedig felszólítottak, adjam meg kommunista párttagkönyvem számát, és felkértek, magyarázzam meg, mit csináltam a DEFA stúdióban egy bizonyos Bertolt Brecht filmjében.

Az 1960. évi Oscar-díjak között volt egy Oscar, amelyet egy északamerikai kisváros, HOLLYWOOD, magának ítélt oda, és ezzel kürtölte világgá, hogy visszanyerte szabadságát, s azt teszi, ami neki tetszik. Ezt jelentette a teremben kitörő üvöltés, ezt a másnap a 20. számú bungalóban összegyűlt távirathalmaz s a virágcsokrok, melyek közül az elsőt Katherine Hepburn küldte.

Maga a ceremónia egy régóta kialakult és jól bejáratott rítus szerint zajlott le. Ebben az évben Vincente Minnelli volt az estély főrendezője, egyszersmind a városban rendezett ünnepségé is, ő felügyelte a díjak kiosztását egy szakma valamennyi ága legjobb képviselőinek és a színpadon bemutatott fényűző varieté „show”-t is.

A városban rendezett népünnepély, mert napnyugta után reflektorok fénye pásztázta keresztül-kasul Los Angeles egét, felhívta valamennyi polgár figyelmét, hogy ma este nagyon fontos dolog történik és seregestül fölkereshetik a helyet, ahol történik majd. Vagyis láthatják jelenlegi bálványaikat, sőt, ifjúságukét, illetve gyerekkorukét is, amint azok hatalmas limuzinjaikból kiszállnak, mielőtt a mozi előcsarnokában eltűnnének. Jönnek, ordítznak s fűtyülnek örömben: ez a népünnepély.

A díjkiosztás az osztály legjobb tanulóinak, mert Oscarral jutalmazták az öt közül a legjobbat, zenészeket, operatőröket, ruhatervezőket, a zenés filmek szövegíróit, hangmérnököket, vágókat, mellékszereplőket, külföldi filmrendezőket, rövidfilmek készítőit, animációs filmek rendezőit — lehet, hogy kifelejték belőlük, de ők, a díjkiosztás rendezői egyetlen szakmát sem felejtenek ki a legismeretlenebbtől a legcsillogóbbig. A legértékesebb az utoljára kiosztott három cím: „Legjobb színész”, „Legjobb színésznő”, „Legjobb film”.

A színpadon a legpompásabb varieté show ment, amelyet a televízió egyenes adásban közvetített Amerika egész területén, mert minden boríték fölnyitása közben, mely négy embert tesz szerencsétlenné, s csupán egyetlen egyet boldoggá (a borítékot különben minden alkalommal más és más sztár törte föl, akiket abban az évben Bop Hope — ő volt a ceremóniamester — konferált be), más és más nagy sztár énekelte, táncolt vagy történeteket adott elő.

Montand és én a fénycsóvákat bámultuk az égen egy nagy limuzin hátsó üléséről, amelyet nyolc óra tájban küldtek értünk a Beverly-Hills Szállóba, s ellenőriztük, hogy nem veszítettük-e el a meghívókat, valamennyi karton, amelyre a mágikus szobrocsonka aranyozott betűjét nyomták. Ezek tartalmazták a „követendő útvonalat”.

Az egyik karton az ülőhelyek számát adta meg. A másik azt jelölte, mit kell tenni győzelem esetén — vagyis hogyan kell fölmenni a színpadra. A helyszám arról rendelkezett, hogy valamennyi jelölt karosszéke a központi emelvényvel szemben legyen, az idővesztés elkerülése végett a boríték fölnyitása után. Egy másik karton mindenkit, győzteseket és veszteseket egyaránt, meghívott Beverly-Wilshire-be egy monstre szupéra.

Montand-nak mindezekon kívül egy „Performer” kartont is adtak, mely elmagyarázta neki, milyen útirányt kövessen, és pontosan hány órakor köteles elhagyni az enyémmel szomszédos karosszéket, hogy a színpad mögé jusson, majd kimenjen a színpadra, hogy Vincente Minnelli felkérésére két sanzont elénekeljen.

A limuzinban hárman ültünk, mi ketten és a majré. És alig tudtuk visszafojtani a nevetésünket. La Cabucelle és Neuilly-sur-Seine kacsintott ránk. Szolgálati limuzinunk a mozi előtt tett le bennünket, egy nálunk sokkal ismertebb fiatalemberrel egy időben, már nem tudom, ki volt, de segített nekünk, hogy feltűnés nélkül becsúszjunk.

Fél tizenegy körül a drukk, amit miatta éreztem, és saját lámpaláza megszűnt. Bop Hope, a legjobb filmzenét díjazó Oscar után Fred Astaire-t kísérte a színpadra és felkérte, hogy vezesse ugyanazokra a deszkákra „YvessMontaind”-t. Yvess az *Un garçon dansait* (Egy fiú táncolt) című számot énekelte, amely egy szerencsétlen ripacsról szól, aki azt hiszi magáról, hogy úgy tud táncolni, mint Fred Astaire. Ezt az elragadó mesét énekelte és táncolta el Fred Astaire előtt, aztán az *A Paris*-t. Két majréval tehát már kevesebb volt.

Minnellinek, aki felajánlotta neki, hogy visszavezetteti mellém a terembe, azt felelte: „*Jobban szeretném itt megvárni*”. Minnelli azt felelte: „*Let's hope she comes*” [Reméljük, hogy jön], de ezt csak később mesélte el nekem.

Most már csak a saját lámpalázam maradt s az övé, amit miattam éreztem.

Az estély kezdete óta a *Ben Hur* minden Oscart begyűjtött.

Az ünnepség kezdetén a különleges hatás kedvéért három kellékest is a színpadra küldtek, akik csapat mivoltukban igyekeztek kifejezni összetartozásukat: mindhárman megragadták a szobrocskát, s ez nagyon kedves dolog volt. Az animációs filmek kategóriájában óriási ováció fogadta Faith és John Hubley nevét. Csak jóval később tudtam meg, hogy ez az ováció, amelyre nem igazi indítékai miatt figyeltem föl, valójában az amerikai animációs rajzfilm történetének legtehetségesebb és legtalálékonyabb párosa kiszabadulását üdvözölte a macarthysta purgatóriumából... Őket és Lamorisse *Le Poisson rouge* (Az aranyhal) című rövidfilmjét kivéve mindent a *Ben Hur* szuperprodukció söpört be: jelmezek, zene, a borítékok egymás után nyíltak a hírességek kezében és egyre csak *Ben Hur, Ben Hur, Ben Hur* hullt ki belőlük.

A *Ben Hur* a kilencedik Oscarjánál tartott, amikor a legjobb színészt fölkenő borítékot törték fel. Ez is *Ben Hur* volt. Charlton Heston.

Férjem a kulisszák mögött maradt. Az „esélyes színésznők” számára fenntartott karosszékem mellett egy hely üresen maradt. Mögöttem egy „esélyes férfiszínész” ült, aki az imént vesztett. Előttem egy „esélyes színésznő”, aki talán nyerni fog. Így érkezett el a legjobb színésznő megválasztásának pillanata, összekuporodtam szép fekete, magashímezéses szoknyámban. A józan ésszel ellenkezett, hogy ugyanazok a hangok azonos gyakorisággal válasszák a nagy szuperprodukciót s ugyanakkor egy szerény anyagi eszközökkel a Shepperton Stúdióban elkészített kisfilm Alice-át. Mégis, alighogy a „Simauauaune...” elhangzott, óriási ütést éreztem a vállamon; a mögöttem ülő „esélyes férfiszínész” volt — de máris talpraugrottam és futottam... (A folytatást lásd föltebb.)

Vége az eladhatatlan forgatókönyvnek.

■

1962-ben, egy augusztusi estén Montand fölhívott Párizsból, miközben én Costa Gavras-szal és Claude Pinoteau-val vacsoráztam Toulouse-ban, ők abban az időben René Clément első asszisztensei voltak *A nap és az óra* című filmben. Visszamentem az asztalhoz, és csak annyit mondtam nekik: „*Marilyn meghalt.*”

Nagyon szomorú voltam. De a hír nem ért váratlanul.

Fél órával később a szálloda igazgatója elmondta, hogy párizsi újságírók a hollétem felől tudakozódtak nála, de ő nem adott ki nekik.

Ma is hálás vagyok annak az úrnak. Megkímélt tőle, hogy részese legyek egy apró (ezentúl posztumusz) esemény felmelegítésének, amelyet a sajtó két évvel korábban már csontig lerágott.

Kár, hogy ugyanaz a sajtó — amely csupán azért kaparintott a karmai közé négyünket, Marilyn, Montand-t, Millert meg engem, hogy olyan szerepeket osszon ki ránk, amelyeket nem tanultunk meg, és olyan darabban, amelyet nem olvastunk — nem láthatta, hogyan éltünk mi együtt négyen, négy hónapon át. Mi, a 20-as és 21-es bungáló lakói. Nyomát sem találnák a platinaszőke házasságtörő asszonynak, sem a búsképű, délceg lovagnak, sem a könyvmolynak, sem az önérzetében megtört, csodálatra méltó hitvesnek; a sajtó ugyanis később ezekkel a címekkel ajándékozott meg bennünket.

De ugyanilyen sajnálatos, hogy Arthur Miller, akit én nagyon szerettem, egy szép napon megírta a *Bűnbeesés utánt*. Marilyn halála után.

Én nem vagyok Norman Mailer, és én olyasvalakiről fogok beszélni, akit ismerem. Nem mítoszról és nem „poszterről”. Egy folyosói szomszédáról fogok beszélni, aki szerette szomszédját, és akivel olyan jószomszédi viszonyban élt, amilyenben a világ valamennyi bérházában élnek az emberek, akár fényűző az a bérház, akár nem.

Montand jött haza először a filmgyárból, lezuhanyozott és bőszén a szerepre vetette magát, amelyet másnapra be kellett vágnia. Bezárkózott a szobába, s egy jó órán át biflázott vacsora előtt, gyakran a házitanító társaságában, aki a helyes kiejtésre meg a hangsúlyra ügyelt.

Amikor Marilyn is hazajött, általában vagy náluk, vagy nálam talált minket, Arthurt és engem; a nap apró-cseprő eseményeiről való beszámoló ideje volt ez, és egy jó skót whiskyé is; ilyenkor mesélt Arthur a legszívesebben ennek az országnak a régmúltjáról vagy jelenéről; az ő hazája volt, és én alig-alig ismertem.

Marilyn még ki volt festve, ő csak ennyit mondott: „*Megyek, megfürdök, máris itt vagyok.*”

Szürkés-kék, fehér pöttyös műselyem fürdőköpenyben tért vissza. Festék és műszempillák nélkül, mezítláb — amitől egy kicsit alacsonyabbnak látszott —, olyan volt az arca meg az alakja, akár a legszebb Ile-de-France-i parasztasszonyoké, ahogy századok óta a költők megénekelték.

A homlokába lógó hajtincs — amely mesterkéltséggel s merev volt, mivel a fodrásznő visszafele fésülte-tupírozta minden egyes beállítás között — most eltűnt. Haját erőteljesen hátrafésülte.

Az apró forgó ismét előbukkant.

Nagyon helyes, egészen göndör forgó volt, és két egyenlő, vagy csaknem egyenlő részre osztotta homlokát. Marilyn gyűlölte, megvetette és gyanakodott rá. Nem bízott benne, mert fura módon, az ott növő apró, a csecsemőkére emlékeztető, pihe-szerű hajszálak gyökerei jóval makacsabban szegültek ellen a hidrogénezésnek, mint szőke fejének bármelyik más hajszála. A szép hajtincs, mely az ismétlődő bodorítás hatására látszólag véletlenül göndörödött a szemébe, a hajtöveket takaró pajzs volt, hogy a közeli felvételeknél le ne lepleződjék a mesterkedés. Rögtöni elmagyarázta, mihelyt szomszédok lettünk. Miként azt is elmondta: „*Nézd csak, a férfiak mind azt hiszik, hogy szép, hosszú combom van, pedig a lábam görbe és rövid.*” Ebben a kijelentésben alig volt igazság, amikor belebújt a helyi áruházban vásárolt filléres hálóköntösébe. És tökéletesen hamissá vált, amikor „átvedlett Marilyné”. „Marilynként” csupán három vagy négy alkalommal láttam. Egyszer Spyro Skouras koktélján, egyszer amikor — egyetlen alkalommal — bementünk a városba vacsorázni mind a négyen, utoljára meg akkor, amikor az Arany Glóbusz-díj átvételéhez készülődött. Ez volt az egyetlen művészi elismerés, melyet valaha is kapott ettől a várostól.

Ahhoz, hogy haját platinaszőkére festesse, és a sötétebb színű makacs kis forgót eltüntesse, Marilyn a saját költségén egy nagyon öreg hölgyet hozatott San Diegóból. Ez az öreg hölgy a Metró-Goldwyn-Mayer nyugdíjas hajszőkítője volt. San Diego a mexikói határnál van. Az oxigénes víz művésze ide vonult vissza. Ő fakította platinaszőkére Jean Harlow frizuráját mindvégig a színésznő rövid pályafutása során. Legalábbis ezt állította.

Hát ezért mondta nekem minden péntek este Marilyn búcsúzás közben: „*Nos, akkor holnap találkozunk a konyhában, tizenegykor.*” A megboldogult Jean Harlow hajszőkítője minden szombat reggel repülőre ült San Diegóban, és Los Angeles-ben szállt le; Marilyn kocsija a repülőtéren várta, és a konyháig furikázott vele, jobban mondva a 21. számú bungaló főzőfülkéjéig.

Mielőtt megengedte volna, hogy az asszony ócska szatyrából elővegye régi, oxigénes vizet tartalmazó flakonjait, melyeket a modern technika már jócskán túlhaladott, Marilyn (aki egy kis büfét, holmi „brunch”-szerűséget vagy „cocktail party”-t rögtönzött, amelyből az utas alaposan belakmározott) bekopogott hozzám. Fogjam gyorsan a 20. számú bungaló törülközőjét, a hajszőkítés szertartása azonnal kezdődik.

Az idős hölgy szinte megfiatalodott. Míg mi ketten szököltünk, ő elmesélte, mire hasonlított az a színárnyalat, amelyet harminc évvel korábban Jean Harlow koponyáján állított elő, és amely biztosította neki a sikert. Elbeszélései tele voltak tűzdelve muszlin-ruhák, fehér rókák, aranyozott cipellők, ünnepek leírásával, és jelentőségteljes hallgatással... mivel jobban szerette elhallgatni, amit elmesélhetett volna. Történetei végéről sohasem maradhatott el a „platinaszőke szépség” temetése. Mi ketten imádtuk a régi sztorikat, és egymásra kacsintottunk, valahányszor a vénaszony elhallgatott a túlzott meghatottságtól. A pálcika, amely a drága folyadékkal átítatott gyapjába volt bugyolálva, ide-oda cikázott a levegőben ahelyett, hogy becses hajgyökereinket simogatta volna, és így azt kockáztattuk, hogy veszélyesen elnyújtja azt az inkubációs időt, amely okvetlenül szükséges a szőkítésnek nevezett művelethez. Marilyn csupán a kis forgó miatt aggódott. Annak külön adag kellett. Ezt leszámítva hagyta, hogy az öreg hölgy anekdotái andalítsák, de hajthatatlanná vált, amint megindították a támadást az ellenség, a forgó ellen: a botocska ilyenkor nem cikázhatott ide-oda a levegőben.

Alighogy a kis forgó komoly és szótlán kezelése befejeződött, az öreg hölgy, aki beszédét „Deary”, „Sweetie”, „Sugar” kitételekkel ékesítette, ott folytatta elbeszélését, ahol abba hagyta. Ha hinni lehetett neki, Jean Harlow a nap huszonnégy órájából bizonyára huszonnégyet hajszőkítéssel töltött, mivel ez a hölgy egyetlen percig sem hiányzott mellőle, szemtanúja lévén a sztár mindennapi, szerelmi vagy házasságának is, sőt, haláltusájának is.

Repülővel tért vissza San Diegóba, kora délután, miután elfogyasztotta uzsonnáját. Mi ketten pedig kifogástalanul szőkék voltunk. Marilyn platinaszőke, én egy kissé vörhenyes, ahogy szoktam.

Kitakarítottuk a kiskonyhát, a művész nő jópárat leejtett az oxigénes vízbe mártott gyapjúdarabkákból.

A nevetés kerülgetett: az a hölgy szőkítette a hajamat, aki azt állította magáról, hogy egy mítosz teremtője, azé a mítoszé, amelyet szélében-hosszában tárgyaltak serdülőkorom újságaiban. Ez nem nevette meg a barátnőmet. Nem véletlen, hogy kinyomozta a nyugdíjas dáma címét. Marilyn hitt benne. Szerette és tisztelte. Fizette oda- és visszaújtait a mexikói határról, kocsikázását a limuzinban és kaviáros vajás szendvicseit. Valamiféle kapcsolat volt ez — közvetítő útján — a „Szőke” első változata és a másik „Szőke” között, aki ő lett. Úgy is fölfogható — ezt ma gondolom így —, hogy kinyújtotta a kezét valaki felé, akit elfelejtettek. Ahogy gyakran megfélemlenek a technikusokról, akik csak addig nélkülözhetetlenek, amíg a kamerát kezelik, a hangot keverik, a „sminket” fölrakják és a „frizurát” igazítják a pillanat igényeinek, vagyis a divatnak megfelelően. Azok, akik láthatatlanul, de a produkció szempontjából nélkülözhetetlenül kiszolgálják a felkapott filmcsillagot.

Az iker főzőfülkéket nemcsak fodrászszalonnak lehetett használni. Megesett, hogy főzés céljára is igénybe vettük őket. Ritkán, ezt el kell ismernem, de egyszer-kétszer mégis előfordult, hogy főzőcskéztünk. Különösen egy kitűnő pástétom ragadtatta bókokra férjeinket, amikor érkezett a kóstoló pillanata. Ezt közösen készítettük, minden tudományunkat összeszedve, ő a Di Maggio családban tanulta, én anyósoméknál. Miller és Montand büszke volt a feleségére. Vacsora után elmosogattunk, majd szétválogattuk az étkezés alatt közösen használt konyhaedényeket, tányérokat és poharakat. Babakonyhásdit játszottunk.

Marilynnek volt egy másik pongyolája is, tekintélyes, hosszú ruhadarab, bíborvörös bársonyból. 1960. január elsejére kapta ajándékba Millertől. Amikor a kis műselyem köntös helyett fölvette, úgy emlegette, mint más nők a vidraprémjüket, ha karácsonyfájuk alatt találnák — s ott is találják. Amikor ebbe a pongyolába bújt, apró bo-

rostyán nyakéket vett föl, vagy diadémként a hajába tűzte. Ez az egyetlen ékszer, amit láttam rajta, egy pár óriási strassz függővel.

Arról beszélek, mit hordott Marilyn a 21. számú bungalóban, mert csak akkor ment el hazulról, amikor kora reggel dolgozni indult, és munka után rögtön hazament, és otthon töltötte a szombatot meg a vasárnapot.

Csak dolgozni járt el, s látszólag nem kedvelte túlságosan a munkáját. Nem rajongott érte, mert seregnyi ember követte egymást az életében, és telebeszélte a fejét, hogy ő minden, csak nem színésznő. Hogy nélkülük, akár férfiakról, akár nőkről volt is szó, Marilyn helyes hangsúllyal annyit se tud kinyögni, hogy „esni fog az eső”. S ő végül el is hitte. Ezek az alakok egy vagyonba kerültek neki, de ő fizetett.

Megfizetett azért is, hogy olyan városban lett fiatal filmcsillag, amely hatalmas tőkét fordított arra, hogy sztárt faragjon belőle; a férfiak úgy találták, hogy a kis Marilyn „cute” (bomba jó nő), s meggyűlöltek, amikor Monroe lett belőle. Nem bántak vele kesztyűs kézzel, ezért szeretett otthon ülni.

De nemcsak erről volt szó. Ezért vissza kell térnem azokra a meghitt beszélgetésekre, amelyeket a 20. vagy 21. számú bungaló gáztüzelésű kandallója mellett folytathattam a szomszédommal, Marilyn férjével, barátommal: Arthur Millerrel.

Milyen megrázóan mesélte, hogyan szabadította ki Marilyn 1955-ben az antimccarthysta katakombákból! Hogyan utazott Marilyn inkognitóban Arthurral Washingtonba, amikor annak meg kellett jelennie az Amerikaellenes Tevékenységet vizsgáló Bizottság előtt. Hogyan rejtőzött el Marilyn az ügyvédjénél. Hogyan neszelt meg a sajtó, hogy a „Szőke” a városban tartózkodik, és hogyan rohamozták meg az ügyvéd házát. Hogyan szakított időt rá (három órára volt szüksége, tudom: átéltem), hogy „Marilynné” változzék, s végül a saját legendájához méltóan, affektálva és sutogva úgy jelenjék meg, ahogy a ráeső háromszáz sakál elvárta.

Marilyn a ház autóbejárata előtt állt, a washingtoni utca járdáján, és affektált sutogással megkérdezte tőlük, milyen alapon formálnak jogot arra, hogy elszámoltassák egy férfi iránti szerelméről. Ha szereti, nyilván azért, mert a férfi tiszteletre méltó, jó, becsületes — és következésképpen miért és minek a nevében kénytelen ő ebben a percben is vádlokként szerepelni holmi félfasiszta paprikajancsik előtt.

Abban a pillanatban mindent a mérleg serpenyőjébe vetett. Vagy sohase engedik többé a kamera elé, vagy rehabilitálja a férfit a közvélemény előtt, akinek — sok társához hasonlóan — bevonták útlevelét, műveit nem játszották és nem is publikálták. Valójában McCarthy ekkor halt meg először.

Úgy mondom el, ahogy Millertől hallottam. A nagy feltűnést keltő washingtoni kiruccanás után Spyro Skouras vette kezébe a „Szőke” ügyeit, akinek volt mersze kilépni szerepéből, melyet óriási hírveréssel alakítottak ki. Ha továbbra is nyilvánosan szereti Millert, ugyanaz az óriási hírverés hozzákezd mindannak a lerombolásához, amit ő maga fölépített.

A hajdani pásztor nyugtázta a „Szőke” válaszát. Valószínűleg fölmérte a helyzetet, s végül úgy határozott, nem veszi le róla a kezét, így kapta vissza Arthur Miller az útlevelét és állampolgári jogait. Még azt a fényűzést is megengedhette magának, hogy senkit se áruljon el.

Ez jócskán megért volna egy fölvonást, jelenetet, vagy legalább néhány replikát abban a darabban, amely a Bűnbeesés után címet viseli.

A *Bűnbeesés utánt* New Yorkban Elia Kazan állította színpadra. Ez 1964-ben történt; Marilyn két éve halott volt.

Egy másik estén, a tűz mellett üdögélve, megkértem Millert, fordítsa le nekem a „Gadge” szót, amely a Chez Romanov szállóban rendezett ünnepségre hívó távirat szövegét ékesítette. A fordítás úgy hangzott, akárha egy rossz utószinkronból vágták

volna ki: „Reméljük önök is velünk ünneplik Gadge visszatérését a városba. Forró üdvözlettel. Strassbergék.” Miller ünnepélyesen lefordította nekem a „Gadge”-t. „Gadge”, és azt csak az a vidéki liba nem tudta, aki voltam, minden teremtett léleknek Kazant jelentette.

Szó sem lehetett róla, így Miller, hogy mi, Yves meg én, részt vegyünk egy olyan ünnepségen, amelyet... Rögtön félbeszakítottam, semmi szükségem nem volt figyelmeztetésére, régóta tudtam a dologról. Elia Kazannal soha életemben nem találkoztam.

Nagyon szomorúnak találom, hogy a Kazan—Miller duó egy koporsónak nevezett láda fölött ünnepelte meg újbóli egymásratalálását, egy „Szőke nő” koporsója fölött, akinek alakját eltorzították, mindenesetre megfosztották legjobb tulajdonságaitól.

■
Marilyn néha az idegeimre ment. Kissé unalmas volt végighallgatni, ahogy elmesélte, milyen boldog és önfeledt volt az alatt a néhány hónap alatt, míg fényképsorozatot készített Avedonnak. Arról a különben remek sorozatról volt szó, amelyben a harmincas évek valamennyi nagy sztárját megszemélyesítette. Elmondása szerint színésznőként sohasem érzett nagyobb örömet, mint amikor egy kissé Marlene-nek, egy kissé Garbónak vagy egy kissé Harlow-nak öltözött. Úgy emlegette a fényképezésnél töltött órákat, mint más színész a forgatásait.

Szakmájához nem fűzte semmi szép emlék. Hiányoztak a sztorik, amelyektől az ember a hasát fogja nevében, gondtalan hülyéskedések a haverokkal, a hangos összecsókolozások egy-egy jelent után, amikor érzi az ember, hogy jó volt együtt játszani. Mindez idegen volt neki. Nagyon meglepődtem.

Ő is elmeséltette velem az én sztorijaimat, amelyek nem voltak sem eredetibbek, sem mulatságosabbak vagy megrázóbbak, mint a színész sztorik általában, szerte a világon. Bájos csínytevések, amelyeket kisiskolás korában követ el az ember.

Elképzelted, hogy életében akkor találkozott először ezzel a cinkossággal, amikor Montand-nál forgatott, és ez sok mindent megmagyaráz a későbbi fejleményekből.

Mindenféle sztorit is elmondatott velem. Akkor meséltem neki *A Vadócról*, *A hermelinről*, az Anouilh-darabok szerepeiről, amelyekre, véleményem szerint, született, ezt nap nap után megállapíthattam, amíg vele éltem. Ugyanolyan üzött és keserű volt, mint azok.

Egy este *A lovakat lelövik, ugye?* is sorra került: azt tanácsoltam neki, hogy sürgősen szerezze meg a jogot a könyvre, amelyet jól ismertem, mert 1946-ban a rádióban játszottam, amikor Catherine-nal voltam terhes.

Ugyanerre az estére esett egyetlen „nagyjelenete” is. Előzőleg végighallgatott, Montand pedig a másnapi szerepét magolta a hátsó szobában. Miller Írországba utazott Hustonhoz egy hétre, hogy megbeszéljék a *Kallódó embereket*. Ránk bízta Marilynnt. Későre járt. Legalábbis Hollywoodban. Nagyon is késő Marilynnek, aki hajnali ötkor kelt. Tizenegy óra tájban Yves bedugta a fejét a dohányzóba, és bejelentette, hogy lefekszik. Én is befejeztem a történetemet, s azt javasoltam, hogy menjen ő is aludni. De ő újabb sztorit akart. Hirtelen az az érzésem támadt, hogy egy kölyökkel van dolgom, aki halogatja a lámpaoltás idejét. Végül beadta a derekát, megcsókolt és hazament a lakosztályába.

Másnap reggel tíz körül Montand telefonál a stúdióból. Marilyn nincs sehol, a kocsija, mint minden reggel, fél hat óta várja odalent a „hátsó” bejáratnál, épp Howard Hughes ütött-kopott iroda-autója előtt. Aztán a sofőr fölment, és bekopogott a konyhaajtón. Majd megkerülte a lakást, és bezörgetett az ajtón. Aztán hátrament a kert-

be, onnan megvizsgálhatta az ablakokat. Végül visszatért a Foxba, dolgavégezetlenül.

A Fox nyolc óra felé kezdte hívni Beverly-Hillst. A telefonos kisasszony nem kapott választ a 21. számú bungalóból. Most tíz óra volt. A Fox hússzor is próbálkozott: hiába. A Fox megijedt, az egész stáb is.

Bezörgettem a szomszédasszonyomhoz. Először kopogtattam, aztán dörömböltem, ahogy a rendőrök meg a tűzoltók szoktak. Feltárcsáztam a számát, majd a konyha felőli oldalhoz mentem, s mivel nem adott életjelt magáról, most én ijedtem meg.

A telefonos kisasszony ismét biztosított róla, hogy a 21. számú bungaló most sem válaszol, bár a 21-ből valaki mégis kért vonalat. Fölhívtam Montand-t a Foxban.

Háromnegyed órával később Montand hazarohant. Kárba ment volna a munkanap, ha Marilyn továbbra sem mutatkozik. Majd telefonálnak Yves-nek, ha van valami változás, de minthogy a helyszínen tartózkodik, nyilván elsőnek értesül a fejleményekről.

Majd Montand, miután néhány angol szót megkérdezett tőlem, kis levelet írt neki, körülbelül ez állt benne: *„Te azt csinálhatsz Spyro Skouras-szal meg a város összes producerével, amit csak akarsz, ha haragszol rájuk. De ha legközelebb megint elpletykálod az időt a feleségemmel, ahelyett, hogy aludni mennél, mert már elhatározad, másnap nem kelsz föl, hogy bemenj a filmgyárba, szólj nekem! És ne hagyj, hogy órák hosszat dolgozzak a jeleneten, amikor te már eldöntötted, hogy másnap nem forgatod le. Tőlem nem kell félned, a haverod vagyok, bár a kislányok szépségei sohasem szórakoztattak. Szia.”*

Nesztelenül kinyitottuk a folyosóra nyíló ajtónkat, majd mezítláb végimentünk a vastag szőnyegen, s a levélkét félig becsúszattuk a szemközti ajtó alá. Nem csuktuk be az ajtónkat. Feszülten figyeltünk. Mint a westernekben meg a krimikben. Nagyon rövid idő telt el, és az üzenet teljes egészében a 21. számú bungaló belsejébe került. A levélke látható fele úgy csúszott befelé, milliméterről milliméterre, mint valami lasított felvételen; mintha az ajtó mögött álló címzett magáévá tenné *A félelem bére* nitroglicerin-szállítóinak óvintézkedéseit. Erre ugyanolyan zajtalanul, mint ahogy kinyitottuk, becsuktuk az ajtónkat. És vártuk a választ.

Minthogy a válasz nem érkezett, Montand úgy döntött, így is jó. A csöndes bizonytalanság ideje lejárt, és nagyon hangosan, hogy a folyosó túlsó végén is hallják, közölte velem franciául, vagy inkább francia—angol keveréknyelven, hogy ha már így állnak a dolgok, és a munkaidő úgyis el van fuserálva, jobban tennénk, ha bemennénk a városba ebédelni: az embereket hazaküldték a hiányzók miatt... A kulcsszavakat angolul mondta, üvöltve, hogy a színpalak mögé is elhallatsszék.

A városban ebédeltünk. Azt hiszem, moziba mentünk. Aztán beültünk valahová vacsorázni. Biztos voltam benne, hogy hazatérve levél vár ránk.

Nem így történt.

Este tizenegy órakor, már ágyban voltunk, amikor megcsörrent a telefon. „*Mr. Miller, from Dublin*”, mondta a telefonkezelőnő.

„*Ha aludtál, bocsáss meg, hogy fölébresztettelek. Most, hogy ébren vagy, légy szíves, kopogj be Marilyn-hez, otthon van, mindent elmondott nekem, ki akar benneteket békíteni, és nem tudja, hogy fogjon hozzá, szégyelli magát.*”

Erre fölkeltem, bekopogtam, és egy kislányt öleltem magamhoz, aki szepegeve hajtogatta: „*Rossz vagyok, rossz vagyok, esküszöm, nem teszem többé*”. Mindez a folyosón történt. Montand fürdőköpenyben, a haját paskolta, s mondogatta neki: „*Jó, jó, de holnap ne kelljen várni rád.*”

Ezen a történeten sohase tudtam nevetni. Néhányszor mégis csillogtam vele, amikor társaságban előadtam, míg Marilyn élt. A sztori csattanója mindig sikert aratott: „*Kérem, kapcsolják Dublint, hogy Dublinból valaki felhívja a folyosó-szomszédomat.*” Ezt ki lehetett így is fordítani: „*Halló New York! A 22-est szeretném Asniéres-ben...*”

Halála után nem meséltem el többé a történetet. Vagy ha mégis, csak olyan embereknek, akikről tudtam, nem fognak nevetni rajta.

(A folyosói egymásratalálás után sohasem beszéltünk többé erről a „fehér” napról. Sohase mertem tőle megkérdezni, hány órakor döntötte el, hogy nem ül be a rá várakozó autóba, hány órakor kezdett belesüppedni a csöndbe, a tetszhalálba, az önkívületbe. Sohasem fogom megtudni, mennyi ideig ült a mögött az ajtó mögött, mielőtt elhatározta, hogy elolvassa az üzenetet, amely mégiscsak összekötő szál volt a külvilággal. Összekötő szál, amelyről bizonyára egész nap azt gondolta, hogy elszakadt, mivel egyedül képtelen volt a két végét újra összecsomózni.)

Mindez jóval azelőtt történt, hogy engem Oscar-díjra jelöltek volna. A jelölésem benne volt a levegőben, és Marilyn örült neki. Cseppet sem irigykedett, pedig lett volna rá oka, ha arra gondol, hogy soha, a legcsekélyebb hivatalos elismerésben sem részesült a szerepeiért. Elsőként hozta nekem a pletykákat, amelyeket a „bibliákban” (a Daily Varietyben és a Hollywood Reporterben) olvasott, ezek a reggelivel együtt érkeztek meg.

Mivel az én reggeliző-tálcámon is ott heverték ezek a lapok, nem lehetett nem észrevennem, hogy valahányszor engem idegenből érkezett „dívaként” magasztaltak (az anyagot a sajtószolgálat szállította, amely a *Hely a tetőn* diadalútját követte figyelemmel), különös módon mindig akadt a cikkben egy-egy Marilynnek címzett aljas célzás. Baklövéseit hánytorgatták, amelyeket a nyilvánosság előtt követett el, szavakat idéztek, amelyek állítólag valami felkapott étteremben csúsztak ki a száján... Mindebből egy szó se volt igaz. Nem követhetett el baklövést a nyilvánosság előtt: gyakorlatilag ki se mozdult hazulról. Ami a divatos éttermeket illeti (leszámítva azt, amelyikbe magunkat kicsípve, úgy vonultunk be, mint egy vidéki család, ha elhatározza, hogy az estét a Maximban tölti — erre az alkalomra „vedlett át Marilynné”), jóideje egyikbe se tette be a lábát.

Azt mondtam, először őtöle értesültem a kis „bibliákban” közzétett pletykákról, amikor pedig kitört a színészsztrájk, sülve-főve együtt voltunk.

Nagyon fontos sztrájk volt, a színészek ekkor követeltek először részesedést a filmek televíziós adásának jogdíjából. Inkább egy testület sztrájkja volt ez, mint egy szakszervezeté, a szó általunk használt értelmében. Úgy fest a dolog, hogy Amerikában a szakszervezetek korporatív jellegűek.

Szóval, egész Hollywood sztrájkolt. Nem lehetett ezt 1936 Párizsával vagy 1905 Odesszájával egy lapon emlegetni, de egy szakma összefogása szempontjából példaszerűnek láttam. Nem voltak tüntetések, sem fölvonulások. Csak munkamegtagadások. Gary Coopertől a jövevény Paul Newmanen át Gregory Peckig és Elizabeth Taylortól Debbie Reynoldsig mindenki részt vett benne, még Marilyn is...

Ez volt a magyarázata tehát, hogy egy idő óta állandóan együtt voltunk, s ő volt az első, aki ellátott a kis „bibliákból” származó értesülésekkel. Nem mozdultunk ki bungalónkból, és a többiek se gyönyörű villáikból, haciendáikból, XVIII. századi kastélyaikból, viktoriánus házaikból.

Mindegyikünknek igaza volt. Mi egy kicsit értetlenül álltunk szemben a dologgal, de hát ez végül is az ő ügyük volt. A férjem sztrájkoló volt. Én sztrájkolófeleség. Az óriási költségtérítés, amely pontosan arra volt elég, hogy a 20. számú bungaló óriási számláját fedezze, lehetővé tette, hogy tartsuk magunkat.

Mulatságos volt Hollywoodban sztrájkolni, de nincs igazam, amikor viccelődöm, mert ez a sztrájk teljesen megváltoztatta az egész amerikai filmszakma helyzetét, s ez éppen úgy vonatkozik a legnagyobb sztárokra, mint a közepesekre és a szürke egerekre. Mindössze az ingerelt néha nevetésre, hogy egy Yves Montand nevű sztrájkolónak vagyok a felesége — A sztrájk a végtelenségig elhúzódott. Arthur, aki jóideje visszaérkezett már Dublinból, úgy döntött, hogy New Yorkban fogják kivárni a televízió és a szakszervezet közötti tárgyalások eredményét. Engem nem sokkal korábban jelöltek az Oscar-díjra, ők örültek a sikeremnek, örültek Heddy Hopper felsülésének. Marilyn elégedett volt, és valószínűleg egy kicsit megbántódott. „Mindez így igazságos” — jelentette ki, és bizonyára azt gondolta, hogy nem egészen az.

Elutazásának reggelén mind a négyen megöleltük egymást a folyosón, majd kimentünk a társalgó erkélyére, hogy „Csáót” és „Viszlátot” intsünk nekik. Marilyn visszafordult és azt kiáltotta nekem: „*Sok szerencsét! Biztos vagyok benne, hogy meg fogod kapni!*”. És Arthur után eredt a kerti sétányon. Magassarkú cipőt viselt és konfekciós fehér vidraprémes kabátját, nagy, merevített gallérral, amelyet annyiszor át akart már szabtatni.

Ez az utolsó kép, amelyet őrzök róla, soha többé nem láttam viszont.

■

Én arról a Marilynről meséltem, akit ismertem. Bizonyára ugyanaz a nő folytatta a munkát, amikor a sztrájk befejeződött. Én már nem voltam ott. Elfogadtam egy régi, addig mindig visszautasított szerződést. Olaszországban forgattam az *Adua és társnőit*. Nem volt remekmű, de aljas képmutató volnék, ha megjátszanám az epekedő hitvest, aki férjét a 21. számú bungalóval szomszédos 20. számú bungalóban hagyta.

Élveztem a római tavaszt, a viszontlátást Európával, a trattoriák kerthelyiségeiben elfogyasztott ebédeket a stáb tagjaival. A fiúk és a lányok – a forgatócsoport tagjai – jókedvűek és figyelmesek voltak, egyszerre öregek mint az óvilág és fiatalok, mint a robogókat amazonként meglovagoló lányok, akik a motort vezető fiatallembert szorosán átölelik karjukkal. Aztán a gyönyörű naplementék, amikor kedvemre ábrándozhattam az Excelsior hetedik emeletén levő lakosztályom erkélyéről. Róma valamennyi terasza aranyló fényben tündökölt. Mindig tudtam, kivel megyek vacsorázni. Körüllengett a „Szobrocska” dicsfénye. Remekül szórakoztam a stáb társaságában, nagyon szerettem őket. És újra vígjátékban szerepeltem, két év után először. Saját anyanyelvemen játszottam, majd dublőröket alkalmaztak: nem volt semmiféle nyelvi nehézségem. Három gyönyörű hónapot töltöttem Rómában, és ez megtiltja nekem, még ma is, hogy megítélhessem, mi történhetett az én római tartózkodásom és Miller New York-i tartózkodása alatt egy férfi, a férjem, meg egy nő, a barátnóm, között, akik együtt dolgoztak, egy fedél alatt éltek, s ennél fogva megosztották egymással magányukat, szorongásaikat, humorukat és szegénységben eltöltött gyermekkoruk emlékeit.

Ezért szólítom fel a zaftos pletykák kedvelőit, hogy lapozzák föl a korabeli újságokat. Ezek az újságok ugyanis olyan történetet fújtak fel eseményné, amely minden vállalatnál, minden bérházban és sok filmforgatás során megtörténik.

Ezek a történetek sokszor meghatóak és elképesztőek, máskor szenvedélyesek. Hevességük válogatja, hogy lassan érnek-e véget, a dolgok természeténél fogva vagy a korábbi élettel való szakítással.

Az is előfordul, hogy idővel barátsággá alakulnak át, mely erősebb bármilyen futó szenvedélynél.

Ritkán fordul elő, hogy munkatársak vagy szomszédok ne pletykáljanak. Nem rosszindulatúan, hanem azoknak az embereknek az elnéző megbocsátásával, akik

valamikor szintén átestek ezen a dolgon, és a lelkük mélyén sajnálják, hogy az az időszak már a múlté.

De minthogy „ezt nem írják meg az újságokban”, a hősök azokból a tekintetekből olvassák ki az ítéletet, a cinkosságot vagy a rosszallást, amelyeket az ebédlőben, a bérház folyosóján éreznek magukon. És az esetek többségében szabadon dönthetnek, mit kezdenek majd ezekkel a történetekkel, melyek kezdetben csupán rájuk tartoznak, most viszont, bizonyos idő elteltével, az egész stúdiót s a bérházat foglalkoztatják...

Ám amikor ezt „megírják a lapokban” és az újságból „pletyka” lesz, s amikor a „szenzáció” a rotációs gépek hengerei közé kerül és a Hearst-sajtó bővelkedik az efféle történetekben, a maguk kis kalandja, vagy gyönyörű története végképp bemocskolódt. Többé nem az önöké, nem az önök házastársáé, hanem az újságvásárlók s ennél fogva a laptulajdonosok tulajdona.

Ezeket a történeteket úgy veszik, mint a cukrot, és minden nyelvre lefordítják őket. Aszerint, hogy milyen temperamentumú országokban tűzik műsorra a darabot, melyet tudtunkon kívül játszatnak el velünk, a válaszok, melyeket sohasem ejtettünk ki, a melodráma, a tragédia vagy a bohózat jellegét öltik.

Ez szomorú és halálosan ostoba dolog.

Halálosan ostoba dolog olyan leveleket kihalászni a levélszekrényből, amelyek arra buzdítják az embert, hogy „tartsa magát keményen”, s négy oldalon keresztül elmesélik, hogy „szenvettem én is de én vissza tudtam hódítani a férjemet, és pedig a következőképpen...”, vagy „a vetélytársnőm ugyanolyan szőke volt, mint ő...” Halálosan ostoba dolog, amikor a kereskedő megveregeti a vállamat, akihez a *Gonoszettek* forgatása közben bemegyek kilencven centi gumiszalagot vásárolni, és bátorító kacsintás kíséretében kijelenti: „Visszatér magához, majd meglátja”, holott a férjem, aki Párizsban forgat (mert mindez már októberben történik), minden este telefonál...

Ezt a „darabot” hónapokig műsoron tartották. Mindez nemcsak szomorú, hanem borzasztóan unalmas is.

Majd olyan levél érkezett, amely mindkét tulajdonságot egyesítette: szomorú is volt és halálosan ostoba — sőt, egy harmadikkal is rendelkezett: névtelen volt.

Mindez vonatkozik a „megcsalt feleség” mivoltomra, s ez az oka, hogy a 121-ek Kiáltványa alá én is odaírtam a nevem. (A francia abortusztilalom ellen állást foglaló közéleti személyiségek kiáltványa.)

Kitüntetéssel elhalmozva tértem vissza az óhazába. Rengeteg mesélnivalóm volt ezekről a hónapokról, amelyeket szivárványszerű buborékban töltöttem. Barátaink egymásnak adták a kilincset, hogy megmutassam nekik, milyen egy igazi Oscar. Olyan volt az arcszínem, mint a kaliforniai nőké, Jaxnél készült kiskosztümöket és pantallót hordtam s üveggyöngyökkel kivarrt mokaszint, amelyet rezervátumokban készítettek, ahol az indiánok oly boldogan élnek, könnyed voltam és egy kicsit idegenszerű. Az emberek hamarosan gondoskodtak róla, hogy visszahelyezzenek természetes környezetembe...

Claude Lanzman vállalkozott rá. Azonnal találkoznia kell velem, Sartre megbízásából, beugorhat-e hozzám? A hangjából kiderült, hogy nem a szobrocskát jön megcsodálni, sem azért, hogy a Sunset sugárútról meséljek neki. Amikor előhúzta a zsebéből a papírlapot, már tudtam, hogy minden újrakezdődik. Vége a vakációnak.

Elovastam. A szöveg tömör, bátor és eléggé provokatív volt ahhoz — a provokálni ige jó értelmében —, hogy felfigyeljenek rá.

Olvasás közben első pillanatban arra gondoltam, „milyen jó is odaát, nyugodtam éledgelni a Beverly kertjében...”, aztán másodszor, szintén villanásszerűen, így korholtam magam: „Szóval, nincs kedved belekeveredni, ugye? Igyekszel valami kibú-

vót találni, belekapaszkodni valamelyik szóba... " Elolvastam, majd újra elolvastam, Claud egy szót sem szolt, csak nézett rám, és hirtelen Ostendét láttam magam előtt. Oostendét! A kegyetlen — de igazságos —, udvariatlan és megvető öreg könyvkereskedőt. „*És amellett, hogy könyveket vásárol, ön mit tesz azzal kapcsolatban, amit mások az ön nevében tesznek?*” És miközben visszaadta az aprópénzt, se viszlát, se köszönöm...

Végre bosszút állhatok! Így történt, hogy aláírtam ezt a papírt, amely a 121-ek Kiáltványa néven vált híressé.

Nem vállalhattam a felelősséget, hogy Montand nevét az enyém után írjam, ezt sohasem tettük meg anélkül, hogy a másik ne olvasta vagy hallotta volna az aláírandó dolgot. Ő a világ másik végén volt, s az időeltolódás és -beosztás miatt nem tudtam utolérni e szóbeli bomba — sürgős — publikációja előtt, amely az egész világot zavarbaejtette, és tömérdek kellemetlenséget okozott aláíróinak.

Amikor hazatért, megharagudott rám, amiért nem vettem magam mellé, de ugyanakkor kezdődött az az időszak is, amikor eljátszották velünk szerepünket abban a darabban, amelyről főntebb beszéltem. Mindez összekeveredett akkor némelyek fejében, és sokan valami morális elválást láttak abban a tényben, hogy annyi év közös aláírása után Montand neve hiányzott az enyém mellől.

A bosszantások hivatalossá váltak. Hamarosan megtorlássá fajultak, sőt, kifüggesztették a rádióállomásokon, a televízióban, a színházakban és a producerirodában. Minden személynek, aki ezt a szöveget aláírta, bármi volt is a (neveket követő) foglalkozása, megtiltották, hogy az éter hullámain, színpadon vagy a TV-híradóban szerepeljen. A kormány megvonta volna pénzügyi támogatását a rendeletet megszegő vállalkozóktól.

Így eshetett, hogy Barrault-Renaudnál egy Claudel-film összeállítása megfeneklett. Roger Blin, Laurent Terzieff, Alain Cuny és Pierre Boulez is le volt tiltva.

Ugyancsak emiatt történt, hogy kedves produceremnek, aki a *Gonosztettek* című filmre szerződtetett, hirtelen segítségre volt szüksége. Frédéric Rossif és François Chalais emiatt szakította félbe *A moziért* című tévésorozatot, ünnepélyesen bejelentve, hogy csak azon a napon folytatják, amikor mindenkitől újra lehet interjút kérni. Hét hónappal később kezdték újra, az első adásban én léptem föl.

Ezért volt az is, hogy Jacques Prévert, aki nem szerepelt az aláírók között, s kétórás rádióműsort ajánlottak föl neki, ártatlanul azt a feltételt szabta, hogy minden aláíró szerepeljen benne, Daniéle Delorme-től François Truffaut-ig.

És, természetesen, ez volt az oka annak is, hogy Montand minden szereplést visszautasított, amelyre az évvégi programokban fölkérték.

De ez mégis a szomorú, halálosan ostoba és névtelen levelek korszaka volt. Ezek egyszerre voltak pornográf, szkatologikus és hazafias jellegűek. Általában azt tartalmazták, hogy férjemnek teljesen igaza volt, amikor egy ilyen üde szőke nőt választott helyettem. Térjek tehát vissza az arabokhoz, hiszen szerelmi képességeik jól ismertek. Gyakran hozzátették, hogy ezt a zsidó Miller is megérdemelte.

És ebben a zűrzavarban ért véget ez az oly szépen kezdődő év.

Úgy tetszett, semmi sem maradt az igazi munkából, a New York-i lámpalázból, önmagunk megőrzésének méltóságából abban az országban, melynek kapui oly sokáig zárva maradtak előttünk, a thaiföldi költeményekkel és a breton fohászokkal folytatott sok órás küzdelemből. Elsöpörték őket! Sőt, némelyek szerint csak azért mentünk Amerikába, hogy még nagyobb hírverést csináljunk magunknak.

Valószínűleg nem tértem volna vissza erre a sok évvel ezelőtti zűrzavarra, ha bizonyos idő óta és mind gyakrabban, némi szociológiai hajlandóságú és bizonyára nem teljesen pártatlan történészek nem jelentetnének meg vastag műveket erről a

fiatalon elhunyt nőről, akit életében senki sem vett komolyan. Elmaradhatatlan a rólunk szóló fejezet, s egymás után sorjáznak a régi jelenetek, mint ez a „csihiszerelem” is, pedig azoknak a mondatoknak a megtanulása, amelyeket itt a szájába adtak, mind nyelvtani formájukat, mind helyes kiejtésüket tekintve, legalább nyolc napi munkájába került volna Montand-nak, ha valóban elhangzottak, amint azt Heddy Hopper állította, amikor a bosszúállás mellett döntött.

Ezekben a pszichológiai tanulmányokban van néhány újra és újra fölbukkanó név. Olyan embereké, akik Marilynről beszélnek. E nevek között néhány olyan is akad, amelynek viselőjét Marilyn szerette, és ők is szerették Marilyn. Sajnos, néhány olyan emberé is előfordul, akik gyűlöltek őt. Nekem elmondták a 20. és 21. számú bungalók boldog korszakában. Marilyn még csak nem is sejtette.

Soha semmit nem fog megtudni a bánatomról sem, azon az augusztusi estén, 1962-ben.

Sohasem fogja megtudni, hogy mennyire nem gyűlöltem, és ezt a történetet mennyire megértettem, amely csak mi négyünkre tartozott, s amellyel egy zavaros korszakban az egész világ foglalkozott, pedig történtek fontosabb dolgok is akkoriban.

Marilyn úgy ment el, hogy nem tudta, örökké viselni fogom azt a pezsgőszínű muszlinkendőt, amelyet fejkendőnek adott kölcsön egy nap, amikor fényképes riportot készítettek velem; a kendő nagyon jól illett a kiskosztümömhöz. Olyan jól, hogy nekem ajándékozta.

Egy kicsit viseltes már, de ha gondosan s bizonyos irányban hajtogatom össze, nem látszik.

Borsi-Kálmán Béla fordítása

Filmvilág, 1987/3., 48–54.; 1987/4., 49–55.